

בין ה'אח' ל'אחר'

תקציר: הוזכר בשבוע שעבר מאה שנה להולדתו של הפילוסוף היהודי הצרפתי עמנואל לוינס ז"ל. אבל על אף ההתעניינות ההולכת וגוברת במשנתו בארץ, העיקר שבהגותו, קרי הקשר המיוחד שלו עם הקב"ה, עם התורה, ועם חידוש מדינת ישראל ממשיך להיות מוסתר במכוון מאחורי מסך סמיך של עשן פילוספי כבד.

קוראים יקרים, הפעם אאלץ לחרוג מהנושאים היהודיים הקלאסיים בהם אנו רגילים לעסוק במדור זה, כדי לטפל בנושא שבנפשו שכל מי שהזהות היהודית יקרה ללבו. בשבוע שעבר הוזכרו בירושלים ברוב הדר ופאר מאה שנה להולדתו של הפילוסוף היהודי עמנואל לוינס ז"ל. כאדם שקיבל אישית מלוינס עצמו את הרשות לתרגם ספרו 'חירות קשה', ובתור האדם הראשון שלימד את משנתו במדינת ישראל במוסד להשכלה גבוהה, וזה כבר קרוב לשלושים שנה, תקופה שבמהלכה עד השנים האחרונות, איש לא רצה לשמוע עליו בארץ, הנני מרגיש חובה להעמיד את דמותו הרוחנית על דיוקה לפני שתעוות ללא היכר, כפי שקרה לרבים מהוגי דעות העולם לכשתורגמו למה שרגילים לכנות 'עברית מודרנית'.

סיבת התערבותי בנושא זה היום נעוצה בשיחה שקלטה אוזני באופן לכאורה מקרי לגמרי ושעסקה בתמצית משנתו, שיחה שניתן לסכמה כדלהלן: הפילוסופיה של לוינס היא השתתת אתיקה על 'הפנים של האחר'. אכן נכון, במסודות להשכלה גבוהה אצלנו החלו מלמדים זה שנים מועטות בלבד את לוינס, ואכן מציגים אותו כאחד מגדולי ההגות האנושית בעת האחרונה, אבל לא אגזים אם אומר שכל הנלמד ממנו מסתכם או טובב סביב אותה נקודה שעלתה בשיחה התקשורתית הנ"ל: 'הפנים של האחר'. אלא שבאופן הצגת הגותו מסתתר מהלך שיש בו משהו ערמומי מאד שהצדק מחייב תגובה אליו: נסיון בקושי שקוף לנכס את לוינס והגותו ולהופכם למשרתי אינטרסים ברורים. לוינס הוא ללא ספק מגדולי הפילוסופים האחרונים, וללא ספק ה'פנים של האחר' ממלא תפקדי לא מבוטל בהגותו, אבל צמצום משנתו לקונצפט הזה ומשהו מסביב, יש בו משום עלבון לאינטליגנסי

המינימלית, עלבון לפילוסופיה עצמה, עלבון לשכל הישר ולהבנת הנקרא, ומעל הכל נסיון שקוף ואומלל לשלול ממנו את מה שנהפך משלב מסויים בחייו לעיקר אצלו: **המימד היהודי**. לכן חובה מוטלת עליי כרב להגיב על נסיון 'חטיפה' זה לשם חילונו.

למי שזכרונו בעולם האקדמי אינו בוגד בו, זכור היטב שלוינס היה אורח במדינתו בראשית שנות השבעים ונאלץ לעזוב את הארץ לאחר סדרת הרצאות בה לא רק שלא ידעו להעריך נכונה את האדם הגדול הזה ואת מחשבתו, אלא שבזו לו, וביקורו הסתיים בצער רב ובפחי נפש. מאז לא נשמע עליו אצלנו (פרט לשיעוריי) במשך עשרות בשנים עד שיצא שמשו של דרידה על העולם הפילוסופי כולו (ובעיקר בארה"ב) וכבש ארצות וימים עם הדה-קונסטרוקציה שלו. והנה שיום בהיר אחד, דרידה, אדמו"ר הדה-קונסטרוקציה מכריז בפני קהל ועדה על לוינס כמורו ורבו. התדהמה הייתה כה גדולה בארץ (דוקא!) שלא נשאר לכל חסיד פוסט-המודרניזם אלא להסיק את המסקנה המתבקשת: האדמו"ר של אדמור"ם הוא ככל הנראה אישיות הראויה לתשומת לב. אבל איך לעשות כדי להסוות את פניו היהודיות? התכסיס היה פשוט: להבליט את את הנקודה היחידה המושתתת כמעט כל כולה על הפנומנולוגיה, מקורה של הפוסט-מודרניזם, והיא 'הפנים של האחר' באשר ה'אחר' הוא מוצג פנומנולוגי, וביסוד הפנומנולוגיה עומד אתאיזם פרוע הגובל בעבודה זרה. ועל הפן האלילי שבפנומנולוגיה של היידגר האריך כבר לוינס ב'חירות קשה'.

אבל הפנים של האחר כמו ההומניזם של האחר לא היו בשביל לוינס השתלבות בזרם הפוסט-מודרני, אלא דוקא התעלות מעליו. ממורו הוסרל הבין לוינס שהפנומנולוגיה מובילה לעיתים לאתאיזם, אף אם הוסרל עצמו התנצר, וממורו היידגר הבין לוינס שאפשר מן ה'DASEIN' לשוב אל האלילות במלא התגלמותה, ואף לגלוש לשיתוף פעולה עם הנאציזם. לכן נעשה דחוף בעיניו לבנות אתיקה חדשה לפני שכל העולם המוסרי יקרוס תחת עול פנומנולוגי בלתי נסבל. 'הפנים של האחר' שימשו כמכשיר למהלך זה, אבל הן לא היו בשבילו עיקרון פילוסופי, אלא מוצא אתי מהמבוי האכזרי אליו הכניסה הפנומנולוגיה את האנושות וכבלה אותה בכבלי ברזל.

כלשונו של סרט – עד שאינו יודע עוד מי הוא באמת, ומחזירו אל חיק אמו, אל התורה, אל לימודה, אל הקשר שבין הקב"ה והאדם שהוא כולו 'התגלות'.

היש פלא כתוצאה מכך שאמנם הוזמנתי להשתתף כמאזין בלבד ולא כדובר בפתיחת ימי העיון והדיון על משנתו, ושלמרות ש'חירות קשה' מתורגמת על ידי זה עתה למעלה מחמש עשרה שנה עדיין לא מעניקים לי את הזכות להוציא אותו לאור?! ואף אם כרב הנני חש לעיתים את החובה להסתייג מנקודה זו או אחרת בדבריו, הנני חש הרבה יותר את הצורך לחלוק כבוד מיוחד לאותו יהודי גדול שידע לראות ולהראות את התורה כפשגת ההגות אנושית ואת הגאון הדתי של עמנו כממסדת את מדינת ישראל, לחלוקת כבוד והדר לה' ולתורתו.

הרב ד"ר אליהו רחמים זייני
ראש ישיבת ההסדר 'אור וישועה' חיפה

האם בבחירת ה'אחר' היה משום 'הכנסה בסוגריים' של הקב"ה כפי שחשש ודאג תלמידו ותלמידו של סרט גם כן בני לוי, אין אני נוטה לחשוב. יש לראות ב'פנים של האחר' דוקא את ה'תכסיס' היחיד שההגות המערבית הייתה יכולה לסבול כדי להשיב לעצמה מעט אנושיות, ואת ההכנה לקריאה גדולה יותר, הקריאה לאחריות הנלמדת מ'נפש החיים' של רבי חיים מוולוז'ין שקלט היטב לוינס בלימודיו אצל החכם שושני. אין 'הפנים של האחר' מעניינות אותנו אלא באשר הן חושפות את אחריותנו כיהודים על כל העולם כולו. ה'אחר' הוא יציר ההשקפה הפנומנולגית, והיא האנטיתזה של העולם היהודי בו יש רק 'אח' ולא 'אחר' הנשאר תמיד מנוכר. האות 'ר' המבדילה בין שני מושגים אלה, מגלמת כל הרע המבדיל בין תפישה יהודית המדברת במונחים של אחווה ובין תפישה המכירה רק 'אחרים', ואנו יודעים היטב למי העניקו חז"ל את ה'תואר' 'אחר', אותו אלישע בן אבויה שנטש את עולם התורה ושורות היהדות. לוינס איננו הפילוסוף של פני האחר, אלא הוא מי שהשכיל להבין תפקידו, עוצמתו וחיוניותו של הפרושי¹, הוא הפילוסוף שהשכיל לדלות מתוך שורות אגדות ומדרשי חז"ל את עקבות ההתמודדות האינטלקטואליות העמוקות ביותר, המשיבות לעיתים אלפי שנים מראש לשאלות הדור ולהתלבטויות הנוקבות ביותר של ההגות האנושית. לוינס אינו החילוני שעולם הגותי ישראלי משועבד לעיתים רבות לתפישה לא יהודית רוצה לנכס לעצמו, ואיננו ההומניסט האוניברסליטי הזול. אף אם אין לי כל מושג בכל הנוגע לדקדקנותו בקיום של פרטים הילכתיים, לוינס הוא יהודי אמיתי ודתי במובן הטהור של המלה, כי הוא זה שאבי הדה-קונטרוקציה עצמו, דרידה, מעיד עליו, בפני קברו הפתוח עדיין שהוא האדם שלימדו מי הוא הקב"ה. ובכך הוא בנה עולמות שלמים אף אצל אצל מי שהתמחה בפירוקם. ספרו המרכזי אינו 'כוליות ואינסופיות' (TOTALITE ET INFINITE) למרות שבו ניתנת תשובה יהודית קולעת לתפישה ההגליאנית, אלא הוא ספרו האחר 'חירות קשה', אותו אוסף מאמרים בהם הוא מחזיר לתפישה היהודית את המקום הראוי לה במחשבה המתפתחת בעולם המערבי, ספר באמצעותו הוא מציל את היהודי החי בתרבות השואבת אותו לתוך תוכה –

¹ . ראה מאמרו 'הפרושי נעדר'.